
פתח דבר

בשבח והודיה לה' יתברך הננו שמחים להוציא לאור את הספר 'סוד הגלות והגאולה', מאת הרה"ח ר' יוסף יצחק שי' ג'ייקובסון.

הספר צועד בעקבות מאמרו הידוע של הגאון החסיד רבי הלל מפאריטש, בעל 'פלח הרימון' ומגדולי תלמידי אדמו"ר הזקן, בעל התניא, אדמו"ר האמצעי וה'צמח צדק' מליובאוויטש, הנפתח במילים 'איתא בפסיקתא'. במאמר זה מבואר בהרחבה ובעמקות מופלאות עניינם של ימי בין המצרים, שבעה דנחמתא ומועדי חודש תשרי, ועניין הגלות והגאולה בכלל.

בספר הזה מוגש מאמרו של רבי הלל עם הסבר רחב ומפורט. המחבר מרחיב בביאורים והסברים מאלפים, משולבים בשפע המחשות ודוגמאות, אמרות ואנקדוטות מגדולי ישראל, ומקרב את הרעיונות הנשגבים שבמאמר לעולמו ולחייו של כל אחד מאיתנו.

הספר בעיקרו עוסק בסוגיות הגלות והגאולה, אבל בתוך הדברים מתבארים בהרחבה מושגים רבים בתורת החסידות, כמו מהות עניין הביטחון, דרך ההשפעה של רב לתלמיד, כיצד מכינים הרצאה או שיעור, ארבעת העולמות העליונים, הראיות למציאות הבורא בעולם, האמונה בה', החידוש של מתן תורה, תכלית בריאת העולם, מה יתחדש בעולם בימות המשיח, התמודדויות בחיי האדם, האור הנפלא הקיים בתוך הגוף הגשמי של האדם, ועוד.

ליתר פירוט אודות המאמר וביאורו ראה להלן בהקדמה.

כדי להקל על הקורא, חולק המאמר לכ"ז פרקים, ובראש כל פרק מוגשת תמצית של תוכנו. בתוך הספר יש חלוקה עיצובית בין ביאור המאמר לבין הרחבות בנושאים שונים. הללו מלוות בכותרת שונה והטקסט מוגש בגופן שונה. רשימת ההרחבות מוצגת אחרי תוכן העניינים, בעמוד 11.

בפתח הספר מובאת סקירה על תולדות חייו של ר' הלל מפאריטש. וכן צילום כתב־יד המקורי שממנו נדפס המאמר, תודתינו להנהלת ספריית אגודת חסידי חב"ד שהעניקו לנו צילום זה.

בסוף הספר מובא המאמר ברצף, ואחריו מובאת שיחת קודש מאת הרבי מליובאוויטש שנאמרה בימי בין המצרים ה'תשט"ז (ונדפסה בלקוטי שיחות כרך ב ובאוצר לקוטי שיחות מועדים שיחה א לבין המצרים), והיא מעין תמצית מאמרו של ר' הלל, עם כמה הוספות וביאורים בעניין הגלות והגאולה.

בסיום הספר יש מפתח של הנושאים הנדונים בספר, כדי לסייע ללומד ולמעין למצוא אותם.

תודתנו נתונה למערכת אוצר החסידים - קה"ת שהעניקו לנו את הרשות להדפיס מאמר זה.

הגנו תקווה ותפילה שספר זה יתקבל בחיבה בקרב מבקשי תורת החסידות, והלימוד בו יורז את ביאת משיח צדקנו, שאז יראה בגלוי האור הנעלם שההכנה אליו מתמשכת לאורך אלפי שנות הגלות, ואז "תהיה הטובה מושפעת הרבה" ותרבה הדעת "כמים לים מכסים".

ספריית מעיינותיך

ערב י"ז תמוז ה'תשפ"א

תוכן העניינים

- 15 קווים לדמותו של ר' הלל מפאריטש
- 31 הקדמה.
- 47 פרק א
- האמור בספרי קבלה על הנעשה בעולמות העליונים בתקופה שמבין
המצרים ועד שמחת תורה
- 51 פרק ב
- שאלות הדורשות ביאור בשאלתו של משה רבנו "למה הרעותה"
ובתשובת הקב"ה
- 55 פרק ג.
- הרחבת שתי השאלות שמשה רבנו שואל ושתי התשובות שהקב"ה משיב
ל
- 75 פרק ד
- ביאור שתי התשובות של הקב"ה - ראשית, "עתה תראה", ושנית, אין
כאן דין כלל
- 77 פרק ה
- ביאור חקירתו של משה על 'שורש הדין' - סיבת הדין, ועל 'שורת הדין'
- מדוע הגלות מתעצמת והולכת

- פרק ו. 101**
 נקודת תשובתו של הקב"ה שאין כאן דין אלא רחמים, ולכן סדר הדברים
 שונה
- פרק ז. 110**
 ביאור החלוקה לשלושה שבועות אבל ושבעה שבועות נחמה, המקבילים
 לנעשה בעולמות העליונים
- פרק ח 115**
 משל מרב ותלמיד, כיצד הרב בונה ומכין בתוכו מראש את השיעור בטרם
 הוא מלמדו לתלמידו
- פרק ט 138**
 מדוע בעת לימודו עם התלמיד נופלות לרב הברקות חדשות שלא חשב
 עליהן קודם לכן
- פרק י. 167**
 מה צריך הרב לעשות כאשר באמצע לימודו עם התלמיד נופלת במוחו
 הברקה חדשה
- פרק יא. 177**
 השלבים של התעמקות הרב בהברקה החדשה, ומה קורה לתלמיד באותו
 זמן
- פרק יב. 182**
 מדוע ברגע שההברקה החדשה נקלטת במוח הדעת של הרב, הוא
 מתנתק לגמרי מהתלמיד
- פרק יג. 191**
 'צהיבת הפנים' של הרב, שממנה תלמיד נבון יבין כי ההתנתקות היא
 לצורך גילוי גדול
- פרק יד. 199**
 הפסקת הלימוד נבעה דווקא משלימות המוחין הקודמים, שממנה באה
 הנביעה החדשה

נושאים מורחבים

- 59 גזירה שאינה עונש
- 61 תורה שבעל־פה - ההרמוניה של התורה
- 82 השינוי במערכת היחסים מתחיל בכך
- 89 משמעותה של מידת הביטחון
- 107 לא להתפעל מהחושך
- 118 מבנה נכון של שיעור אמיתי
- 123 הנאמנות המוחלטת הנדרשת בין משפיע למקבל
- 142 יסוד גדול בתורת הנאום והכתיבה
- 143 צריך ללמוד ולהבין, ולא דיי בהתעוררות הלב
- 155 החיבור המופלא בין הקצה העליון ביותר לתחתון ביותר
- 158 הסוד לשלום בית
- 160 רוצה להתעלות? דאג שהזולת יתעלה
- 180 דוגמה מוחשית של רב אמיתי
- 183 תהליך ההבנה השלם - חכמה, בינה, דעת
- 202 לידה של מציאות חדשה כרוכה בכאב
- 213 לגשת ללימוד כמו ילד ולא כמו זקן
- 219 צורת לימודם של התנאים והאמוראים

- 223 יחסי משפיע־מקבל.
- 225 מקור התסכול שחוות נשים בימינו.
- 244 'העולם הנמתח' במדע המודרני.
- 256 כשמחקים צייר או נואם אין בזה נשמה.
- 260 ידיעת סימני התורה לעומת טביעת עין בתורה.
- 268 מציאות הבריאה מעידה על הבורא.
- 281 היצירה אינה מגלה את מהות היוצר.
- 295 מהי נשמה?
- 297 מהי אמונה?
- 301 ההבדל בין חכמת החקירה לתורת הקבלה והחסידות.
- 303 לסמוך על האינטואיציה או על השכל?
- 318 המדריגות שבנשמה - נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה.
- 321 לראות האלוקות בתוך החומר.
- 323 מדוע החסידות מסתייגת מסיגופים ושבירת הגוף.
- 329 השואה הנוראה גילתה את קדושת הגוף היהודי.
- 334 הדור הצעיר מרגיש את האור החדש.
- 342 אבל וצער או שמחה ותקווה?
- 350 המשבר מבשר כי מתחיל שלב חדש בחייך.
- 353 מדוע המספרים עולים בחציו השני של החודש?
- 372 משבר מעניק חוכמת חיים מסוג חדש.
- 373 שבירת כוס הזכוכית תחת החופה.
- 380 מכה וחורבן לפני כל פריחה ושגשוג.
- 384 לא להתכחש לחורבן.
- 393 הנפילה בחטא מביאה התחברות גדולה יותר.

הקדמה

עם ישראל שרוי זה כאלפיים שנה בגלות, שלא נתגלה קיצה. מה פשרה של גלות ארוכה וקשה זו? האם זה עונש נורא כל־כך על חטאי העם? והאם לא ד"י בכל הצרות והרדיפות וההשמדות שאירעו לאורך כל שנות הגלות?

סודה של הגלות נתגלה בפנימיות התורה, בתורת הקבלה, במיוחד בכתבי האר"י, ובא לידי פירוט והרחבה בתורת החסידות. הוא מוסבר בדרך ייחודית ומקורית, ובהרחבת הביאור, במאמר שלפנינו, שנאמר על־ידי הגאון החסיד רבי הלל מפאריטש, תלמידם המובהק של שלושת הנשיאים הראשונים של שושלת חב"ד, אדמו"ר הזקן בעל התניא, מייסד חסידות חב"ד, בנו וממלא מקומו אדמו"ר האמצעי, וחתנו וממלא מקומו אדמו"ר בעל ה'צמח־צדק' זי"ע.

רבי הלל, מהאריות הענקיים שבדורות הראשונים של חסידות חב"ד ומגדולי עובדי ה' בדרכה, נהג לומר תמידים כסדרם דרושי חסידות, עם ביאורים והסברים, שהיו מבוססים על המאמרים של רבנו הזקן, והמאמרים ששמע בעצמו מאת אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר ה'צמח־צדק'. רובם כבר נדפסו בסדרת ספריו. גם המאמר הזה, המתחיל במילים 'איתא בפסיקתא', נאמר על־ידי רבי הלל, ונרשם על ידי תלמידו הדגול הגאון החסיד רבי דוב־זאב קזוויקוב (באידיש: בערע וואלף קאזשעוויניקאוו), רבה של יקטרינוסלב (תקצ"ח־תרס"ח, 1834־1904). המאמר נדפס בקונטרס פלח הרמון מאמרים ורשימות (ירושלים, תשנ"ב), ושוב בקונטרס בפני עצמו (קה"ת, תשס"ז).

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש התייחס כמה פעמים למאמר זה, וביאר כמה מתכניו.¹ באחת מההתוועדויות² של בין המצרים אף חזר תוכן כל המאמר בקצרה והוסיף כמה ביאורים והסברים משלו (השיחה נדפסה להלן עמוד 427).

באחת הרשימות של כתבייד המצויה בספריית ליובאוויטש, שבה כלולים כמה מאמרים וגם מאמר זה, נרשם בגוף כתב יד קודשו של רבנו: "אי' בפסיקתא - הידוע דג' דפור' וז' דנחמתא". ופעם אחת התבטא³ שכנראה דרוש זה של רבי הלל מיוסד על מאמר של אדמו"ר ה'צמח-צדק'.

נוסף על הנושא המרכזי של המאמר, סוד הגלות והגאולה, מתבארים כאן בדרך אגב סוגיות חשובות בתורת חסידות חב"ד, עם משלים והמחשות רבות, כדרכם של חסידי רבותינו, כשהיו מסבירים את רעיונות החסידות. כמו למשל, מהות מידת הבטחון על פי תורת החסידות; עניין ארבעת העולמות אצילות בריאה יצירה עשייה וארבע אותיות שם הו"ה; איך רב אמיתי צריך להכין שיעור, ואיך תלמיד אמיתי צריך לקבל ולהפנים שיעור; מהי העבודה הנדרשת מהרב כדי להשפיע, ומהי העבודה הנדרשת מהתלמיד כדי לקבל; ההבדל בין ההתגלות האלוקית קודם מתן תורה לבין הגילוי אחרי מתן תורה; שתי הדרכים לגילוי הבורא - על-ידי סימנים ועל-ידי טביעת עין; מהות האמונה ומהות הנשמה; העוונות של כלל ישראל; ועוד.

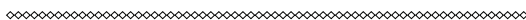

המוטיב המרכזי של המאמר דן בשאלה מדוע בכלל יש גלות, ומדוע לפני הגאולה דווקא נוצר השפל הגדול ביותר, וקשיי הגלות מתעצמים עד שהם נעשים קשים מנשוא. כך היה לפני הגאולה ממצרים, וכך קורה גם בגלות הנוכחית, שהסבל והמצוקה, הן בהיבט הגשמי הן בהיבט הרוחני, מגיעים לשיאם בעקבתא דמשיחא דווקא, ערב הגאולה השלמה.

-
1. ראה לדוגמה שיחת שבת פרשת דברים, שבת חזון, תשמ"ט (ספר השיחות תשמ"ט, כרך ב, עמוד 614 בהערות).
 2. שיחת שבת פרשת מטות מסעי תשט"ז (לקוטי שיחות, כרך ב, עמוד 360 ואילך).
 3. ספר השיחות תשמ"ט שם.

פרק א

האמור בספרי קבלה על הנעשה בעולמות העליונים
בתקופה שמבין המצרים ועד שמחת תורה

מה קורה בשלושת השבועות

המאמר נפתח במאמר הפסיקתא, שהובא בפוסקים, בעניין סדר ההפטרות. בדרך כלל ההפטרה עוסקת בעניין שהוא מעין הפרשה, אך משבעה-עשר בתמוז ועד יום הכיפורים ההפטרות קשורות לתקופה שבה הן נקראות. בשלושת השבועות בין המצרים קוראים הפטרות שבהן נבואות פורענות, ואחר-כך באות שבע הפטרות של נחמה ושתי הפטרות של תשובה ("דרשו ה' בהמצאו", ו"שובה ישראל עד ה' אלקיך").

איתא בפסיקתא (הובא בטור אורח חיים סימן תכ"ח) מבראשית כו' ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע מפטירין תלתא דפורענותא שבעה דנחמתא תרתי דתיובתא, היינו מי"ז בתמוז עד יום הכיפורים.

בתורת הנסתר, בספרי הקבלה, מבואר המתחולל בעולמות העליונים, ובעומק נפש האדם, בתקופה זו. כלומר, הסדר המיוחד של ההפטרות במשך החודשים האלה מבטא את המנגנון הפנימי של המתחולל בתוך ההוויה משבעה-עשר בתמוז ועד שמחת תורה.

בשלושת השבועות נוצרת התעלות של שלושת ה'מוחין', חכמה, בינה ודעת, ובעקבות עלייתם למעלה אין הם מאירים בתוך המידות העליונות, ובמידות נוצר

מצב של העלם והסתר וחיסרון. לאחר מכן, בשבעת השבועות של נחמה, באה התגלות של 'מוחין דעתיק' בתוך שבע המידות של 'אצילות', ועל ידי זה ולאחרי זה מתחוללת עלייה של ה'מלכות', בשני שלבים, תשובה תתאה ותשובה עילאה, והיא עולה מהעולמות בריאה, יצירה ועשייה לעולם האצילות.

לאחר מכן בא הגילוי של 'מתן תורה' של הלוחות האחרונות, ביום הכיפורים שבו ניתנו הלוחות האחרונות, ומשמעותו - התגלות 'מוחין דעתיק' לנשמות שבעולמות בריאה, יצירה, עשייה.

בשלב הבא בא המהלך לידי שלמות, וזה בשמיני עצרת ושמת תורה, שאז נוצרת התגלות של שמחה ותענוג לנשמות שבעולמות בריאה, יצירה, עשייה.

ומבואר בספרי הקבלה הטעם ג' דפורענותא הסתלקות ג' מוחין חכמה בינה דעת, ז' דנחמתא התגלות מוחין דעתיקא בז' מדות דזעיר אנפין, תרתי דתיובתא הוא עניין עליית המלכות על ידי תשובה עילאה ותתאה שעולה מבריאה יצירה עשייה, ואחר-כך מתן תורה של לוחות האחרונות הוא עניין התגלות מוחין דעתיקא לנשמות דבריאה יצירה עשייה, ואחר כך שמיני עצרת ושמת תורה שהוא התגלות שמחה ותענוג לנשמות דבריאה יצירה עשייה, כמו שנאמר "וישמחו בך" למטה כמו למעלה ממש כמו שיתבאר.

הוא פותח את המאמר במה שמבואר בספרי הקבלה, על הטעם הפנימי לשינוי בתוכן ההפטרות בתקופה שמי"ז בתמוז ועד שמחת תורה. הדבר קשור למתחולל בעולמות העליונים - החל מעליית ה'מוחין' בשבועות בין המצרים, והארה חדשה מ'מוחין דעתיקא' (חכמה בינה ודעת הנמשכות ממדרגת 'עתיק יומין'), ועד שלמות הגילוי בשמיני עצרת ושמת תורה.

כרגיל בספרי הקבלה, הדברים נכתבו בשפת חידה ומשל. מי שאינו בקי בסגנון לשון הקבלה ובהבנת המושגים, עלול להתבלבל לגמרי. הדברים נראים מופשטים לחלוטין. על כך בא המאמר הזה להגיש את הדברים בדרך מובנת לכול, וכפי שכל הביטויים האלה של ספרי הקבלה יתבארו בהמשך המאמר בבהירות ובעומק מופלאים, על-פי יסודות תורת הבעל-שם-טוב ותורת בעל התניא.

1. זה לשון הטור שם: בפסיקתא, מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה, ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע, תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא ותרתי דתיובתא. תלתא דפורענותא - דש"ח, דברי ירמיהו לפרשת פנחס, שמעו דבר ה' לראשי המטות, חזון לאלה הדברים בשבת שלפני ט' באב. שבע דנחמתא - נו"ע ארק"ש, נחמו לואתחנן, ותאמר ציון לעקב, עניה סוערה לראה, אנכי לשופטים, רני עקרה לכי תצא, קומי אורי לכי תבא, שוש אשיש לאתם נצבים. וכשחל ר"ה בב"ג שוילך בין ר"ה לצום כפור, מפטירין דרשו בין ר"ה ל"ה, ובין צום כפור לסוכות שובה להאזינו. אבל כשר"ה בה"ז שהאזינו קודם צום כפור, מפטירין בו שובה. ויש נוהגין כשר"ה בב"ג, מפטירין בין ר"ה לצום כפור שובה, ובין צום כפור לסוכות וידבר דוד, וסימן דפסיקתא מוכח כמנהג הראשון דקאמר תרתי דתיובתא.

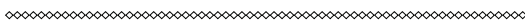
והדברים נתבארו בפירוש הבית יוסף לטור שם: ומ"ש ויש נוהגים כשר"ה בב"ג וכו' וסי' דפסיקת' מוכח כמנהג הראשון, כלומר דאע"ג דלמנהג ראשון נמי כשחל ר"ה בה"ז שאין בין ר"ה לסוכות כ"א שבת אחד מפטירין שובה ואין אומר דרשו מ"מ כיון דכשחל בב"ג אומרים תרתי דתיובתא מיקיימי שפיר דברי הפסיקתא באותם שנים, אבל למנהגם זה שאפילו כשחל בב"ג אין מפטירין דרשו כלל לא מיקיימי דברי הפסיקתא כלל. וגם הרד"א דחה מנהג זה. ולי נראה מנהג זה עיקר דלעולם בשבת שבין ראש השנה ויום הכיפורים מפטירין שובה שהרי הפוסקים קורין לשבת זה שבת שובה וגם הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תפלה דשבת שבין ר"ה ל"ה מפטירין שובה ולא חילק בין כשר"ה בב"ג לכשר"ה בה"ז. וכ"כ ר"י בנ"ב: לעולם שבת שבתוך ימי תשובה מפטירין שובה ישראל עכ"ל. ולהשלים תרתי דתיובתא יאמר דרשו בצום גדליה וכמ"ש התוס' (שם) והמרדכי בפרק בני העיר. ויפה כח מנהג זה מכח מנהג הראשון דלמנהג ראשון לא איירי פסיקתא אלא כשחל ר"ה בב"ג דוקא ולמנהג זה איירי בכל השנים.

ועיין שולחן ערוך אורח חיים סימן תכח סעיף ח: מי"ז בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא, ז' דנחמתא, תרתי דתיובתא. ג' דפורענותא - דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו; שבע דנחמתא - נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה, אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש. וביום צום גדליה במנחה מפטירין "דרשו" ובשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירין לעולם "שובה". וכשראש השנה בב"ג שיש שבת בין יום הכיפורים לסוכות וקורין בו האזינו מפטירין בו "וידבר דוד".

ויש אומרים שכשראש השנה בב"ג שוילך בין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירין בו דרשו ובשבת שביין יום הכיפורים לסוכות שקורין האזינו מפטירין שובה.
הגה: והמנהג כסברא הראשונה. ובשאר שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה (טור).

פרק ב

שאלות הדורשות ביאור בשאלתו של משה רבנו "למה הרעותה" ובתשובת הקב"ה

זעקתו של משה רבנו

עניין זה שנתבאר בספרי הסוד על סדר ההפטרות הוא הבסיס שעליו המאמר נבנה, ובהמשך מבוארים הדברים בטוב טעם על-פי תורת החסידות, לאחר הקדמת שאלה ממהלך גלות וגאולת מצרים:

ולִהְבִּין סֹדֵר הַדְּבָרִים, צְרִיךְ לְהַקְדִּים וּלְהַבִּין קִצַּת מַה שְּׁכָתוּב וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל הוִי' כו' לְמַה הִרְעוּת כו' וּמֵאִזּוּ בֵּאתִי כו' הִרְעָ לְעַם הַזֶּה כו' וַיֹּאמֶר הוִי' עֵתָה תִּרְאֶה כו' וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים כו' וַאֲרָא כו' עַד וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי הוִי'.

סדר הדברים שהובא לעיל מספרי הקבלה יובן על-פי הסברת הדו-שיח בין משה רבנו והקב"ה בסוף פרשת שמות ובהתחלת פרשת וארא¹.

וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמַה הִרְעִיתָ לְעַם הַזֶּה לְמַה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאִזּוּ בֵּאתִי אֶל פְּרַעֲוִה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרְעָ לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֵתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרַעֲוִה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׁוּם מֵאֶרֶצוֹ. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וַאֲרָא אֶל אֲבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל

יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם. וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי. לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים.

לאחר שמשה רבנו הלך אל פרעה לדרוש ממנו לשחרר את בני ישראל ממצרים, ופרעה סירב ואף החמיר את השעבוד, חזר משה אל הקב"ה וזעק על המצב: "למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתיני. ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה, והצל לא הצלתי את עמך".

זעקתו של משה באה לאחר שפרעה לא זו בלבד שלא נענה לדרישת משה, אלא הגביר את ההתעללות בבני ישראל והכביד עוד יותר את העבודה הקשה, כדי שלא יהיה להם זמן למחשבות על עזיבת הארץ: ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר. לא תאספון לתת תבן לעם הלבנים פתמול שלשם הם ילכו וקששו להם תבן... תכבד העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר.²

ואז הלכו שוטרי בני ישראל להתלונן לפני פרעה על קושי השעבוד, ופרעה ענה: "נרפים אתם נרפים על פן אתם אמרים גלכה נזבחה לה', ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותבן לבנים תתנו"³. השוטרים שיצאו מפרעה כפויי ראש שפכו את כאבם על משה ואהרון, וטענו כלפיהם שהם הרעו את מצב העם: "ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשטם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו"⁴. ואז חזר משה אל ה' וזעק "למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתיני".

וכאן מתעוררת שאלה:

וצריך להבין כפל לשון השאלה "למה הרעותה", שעל דרך הפשוט הוא שעל ידי מה שנתעורר ענין הגאולה נעשה תוקף הגלות, כמו שנאמר תבן וכו' תכבד העבודה וכו', ואם כן מהו שכתוב עוד "ומאז באתי הרע לעם הזה", דהיינו הך.

הכפילות בפסוק דורשת הסבר. בפשטות משה רבנו רוצה לומר, שאילו הקב"ה

לא היה שולח אותו בשליחות הגאולה, מצבכם של בני ישראל לא היה מורע, ורק מפני שבא אל פרעה ודרש ממנו לשחרר את בני ישראל נעשה המצב גרוע יותר⁵. וכפי שפרעה אמר בפירוש שהגזירה החדשה באה רק מפני ש"נרפאים אתם נרפאים, על כן אתם אמרים נלכה נזבחה לה"⁶.

אבל יש כאן לכאורה כפילות: השאלה "למה הרעותה" היא - למה עכשיו נעשית הגלות רעה יותר, וכפי שממשיך "למה זה שלחתני". אם כן, מדוע הוא חוזר על אותה שאלה ממש בפסוק הבא - "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה?"

גם בתשובת הקב"ה יש כפילות הדורשת ביאור:

וכן כפל לשון התשובה, דמה שנאמר ויאמר הוי' עתה תראה הוא תשובה על מאמר למה הרעותה, ומה שנאמר אחר-כך וידבר אלוקים וארא וכו' הוא גם כן תשובה על מאמר למה הרעותה כמו שכתוב ברש"י בשם המדרש, ואם כן למה צריך ב' תשובות על שאלה אחת.

אותה שאלה ממש היא גם על התשובה של הקב"ה, שבאה בכפל. תשובה אחת בסוף פרשת שמות - "עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעָה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׂם מֵאֶרֶץ־וְ". ומייד אחר-כך, בתחילת פרשת וארא נאמר: "וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' . וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם וְגו' . ובפירוש רש"י: "לא נכרתי להם במדת אמתית שלי, שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי". ובהמשך הדברים בפירוש רש"י: "לְכֹן", על-פי אותה שבועה, "אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'", הנאמן בהבטחתי, "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם", כי כן הבטחתי "וְאֶחָרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל".

לכאורה הרי זה ממש כפל של אותה תשובה. וצריך ביאור, מדוע הוא חוזר על אותה תשובה בפעם השנייה (ועוד בפרשה חדשה, פרשת וארא⁷).

גם התשובות בעצמם אינם מובנים, במה מתורץ השאלה, למה כעת בהתעוררות הגאולה נעשה הגלות בתוקף יותר.

נוסף על השאלה בדבר כפל התשובה, גם התשובות עצמן אינן מובנות - במה הן מתרצות את השאלה על החמרת השעבוד עכשיו דווקא, כאשר הקב"ה בישר

את בשורת הגאולה? לכאורה אין הוא משיב על השאלה. הוא רק אומר שעכשיו יהיה טוב. אבל איך זה עונה על השאלה העצומה של משה שמאז שהתעורר עניין הגאולה נעשתה הגלות קשה יותר?!

הערות

1. שמות סוף פרק ה, והתחלת פרק ו.
2. שמות ה, ו-ט.
3. שמות ה, יז-יח.
4. שמות ה, כא.
5. לפעמים אנו מתמודדים עם מחשבות מעין אלה בכל מיני מצבים וקשיים. מצד אחד נראה שחייבים להתמודד עם המצב הבעייתי, ומן הצד השני נראה שאם נעלה את הנושא, המצב רק יחמיר, ולכן אולי מוטב לשתוק ולא לעורר את הצד שכנגד.
6. שמות ה, יז.
7. ברש"י וארא ו, ט מביא ביאור נוסף על הפסוקים בשם המדרש: "ורבותינו דרשוהו לעניין של מעלה שאמר משה למה הרעותה, אמר לו הקב"ה חבל על דאברין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות. הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם כו'". ע"ש. וגם לפי פירוש זה הרי תוכן העניין הוא שמשה היה אמור להאמין בהבטחת הקב"ה שיגאל את ישראל.